

NÄR BOWLINGEN KOM TILL SVERIGE

Det är ganska stor skillnad på bowlingsporten i Sverige idag jämfört med när den kom till Sverige 1909. Detta är ett försök att beskriva hur det gick till på 1910-talet. Tyvärr finns det inte så mycket dokumenterat om svensk bowlingen under 1910-talet. Göteborgs Bowlingförbund bildades 1917, Stockholms Bowlingförbund året efter och Svenska Bowlingförbundet inte förrän 1930. Resultatmässigt finns det dock en guldgruva i form av Pontus Biörcks sammanställning över resultaten i alla tävlingar som spelade på Regina från första tävlingen 14:e november 1909 och fram till och med 1925. Under de första åren finns det enstaka notiser i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Idrottsbladet (kom ut första gången 1:a juli 1910) men det var först från och med april 1913 som det skrevs regelbundet om bowling i veckotidningen Ny Tidning för Idrott (NTFI). Det var Oscar Hedblom som skrev till och med utgången av 1917. Tidningen upphörde dock 1919.

De första bowlinghallarna

Den första bowlinghallen i Sverige eller Kägelsalong som de kallades på den tiden invigdes söndagen den 10:e oktober 1909 i källaren på Hotell Regina. Svensk bowlings fader är idrottsmannen Bruno Söderström (bland annat stavhoppare vid OS 1906 och 1908) som vid en stipendieresa till USA i mars 1908 kom i kontakt med bowling via ett besök på en så kallad "bowling alley". Tillbaka i Stockholm efter OS i London 1908 såg Direktör Söderström till att Regina Kägelsalong kom till stånd, efter mycket besvär enligt honom själv. Framför allt tog det tid att övertyga finansärer att ställa upp med lån. Det var Öfverstelöjtnanten och Slotsfogden Greve Carl Ewert Taube som invigde "American Bowling" i Sverige genom att rulla det första klotet som resulterade i en strike, vilket Söderström tog som ett gott tecken. Affärerna gick lysande för Söderström och 4-banershallen blev redan året efter en 7-banershall. Den 28:e februari 1911 öppnade Söderström i Rullan i Uppsala landets andra bowlingsalong. Den stängdes dock redan 1915. Det uppges att den inte sköttes så bra. Det förekom även rykten om att Universitetets ledning inte gillade att studenterna rullade klot istället för att plugga. I januari 1912 invigs Stockholms andra och tillika landets tredje bowlingsalong som låg i källaren i Fenixpalatset som var en nöjes- och idrottslokal. Även den låg på Drottninggatan, med ingång från Adolf Fredriks Kyrkogata. 1915 fick Göteborg sin första bowlinghall, Arkaden. Det lär ha varit banorna från Uppsala som såldes till Göteborg. Det finns dock uppgifter om att det spelades bowling redan 1913 Göteborg. Regina som låg på Drottninggatan 42-44 stängdes i början av 40-talet. Tilläggas kan att Söderström köpte bowlingbanorna till Regina i Paris i och med att bantillverkaren Brunswick hade en filial där. Frankrike var sannolikt först i Europa med bowling. En 2-banershall öppnades i Paris redan 1905. Dock blev bowlingen inte så långvarig i Frankrike. I samband med första världskriget förstördes alla bowlinghallar och det byggdes inga nya förrän 1945, det vill säga efter andra världskriget. Att Söderström importerade bowlingsporten till Sverige berodde nog inte på att han blivit en stark bowlinganhängare, snarare att han såg en affärsmöjlighet. Redan efter några år hade han såld Regina och Fenixsalongen och själv spelade han aldrig någon bowlingtävling. De första åren kallade man bowlinghallarna för kägelsalonger och bowlingsspelare för kägelspelare. Det gjorde man sannolikt för att locka kägelspelarna på bland annat Djurgårdsbrunn, Lidingöbro och Stallmästargården att börja spela "American Bowling". När det gäller bowlingregler missade Söderström tre saker när han tog sporten till Sverige. Det ena var glidskon. I Sverige spelade man med vanliga gymnastiskor försedda med gummisula. Trots att det spelades några internationella tävlingar på 1920- och början av 1930-talet med bland annat spelare från USA som använde glidskor var det få i Sverige som bytte skor. Det tog fler decennier innan skor med gummisula blev förbjudna och glidskor

obligatoriska. Det andra var det amerikanska spelsättet, det vill säga att man spelar en serie på ett banpar. Istället spelade man hela serien på en bana. Det var kanske enklare för Söderström när kunderna tränade och spelade tävlingar att de spelade på en bana istället för att växla bana efter varje ruta. Av någon anledning kallas spelsättet när man spelar en serie på en och samma bana för "Europeiskt spelsätt" trots att det bara var Finland som följde Sverige genom att spela på detta sätt medan alla andra länder i Europa spelar enligt det amerikanska spelsättet. Det tredje som Söderström missade var numreringen av kägglorna. I början numrerade man från höger till vänster, nr 3 hade blivit 2, 6 blev 4 och så vidare. I samband med "VM" 1923 i Stockholm ändrades dock den svenska numreringen till den amerikanska.

Vilka var det som spelade bowling i början?

Redan under de första åren blev bowling en innesport, till och med en snobbsport anser många. Det var mest fina herrar och kändisar som spelade: Bankirer, Grosshandlare, Direktörer, Officerare, Läkare, Hasse Z, Anders Zorn, Prins Eugen med flera. Citat från Bowlaren 1938: *"Bowling 1909: forna tiders kägelspel, då herrar med punschmagar, rökande stora, tjocka cigarrer och läskande sig med mahognygroggar, roade sig med att kasta klot mot diverse käglor"*. Men på 1930-talet såg det annorlunda ut, citat från Bowlaren 1936: *"Bowlingporten 1909 var en mäktig fin sport, man såg både generalsuniformer och doktorshattar nere i vimlet på Regina, hrr tävlingsledare, funktionärer och deltagare följaktligen voro iklädd smoking vid dåtidens tävlingar, bowlingporten blev emellertid med åren åtskilligt demokratiserad, det går numera betydligt kamratligare och gemylligare till på våra bowlinghallar."* Notis från slutet av 1910-talet: *"På den tiden gick spelarena hem och krängde på sig en smoking före prisutdelningen. Smokingen pryddes också av en guldkedja med miniatyrmedaljer av de utmärkelser spelarna fått."* I början ansågs nog bowling mest som ett allmänt nöje och en kuriositet för dåtidens innefolk och kändisar. I DN stod det notiser om bowling under rubriken Namn och Nytt. Men snart accepterades bowling som en idrott och en bidragande orsak anses blanda annat vara att den ansedd och respekterade Allmänna Idrottsklubben (AIK) som första idrottsförening tog upp bowling på programmet.

De första bowlingtävlingarna

Sveriges första bowlingtävling spelades söndagen den 14:e november 1909. Vann gjorde Sten Björnström, NMK på 306 poäng av totalt 29 tävlande. Den första lagtävlingen som gällde Hotell Reginas Vandringspris spelades den 11:e december 1909. Tävlingen var för 3-mannalag, två serier och vann gjorde NMK på 777 poäng. Totalt var det fyra lag som ställde upp: NMK, RK09, KKR och KKK. Samma helg spelas även den första tävlingen med så kallat "tvåhandsspel" det vill säga en serie med bästa och en serie med sämsta hand. Vann gjorde E Åhlander, RK09. Varför man spelade tvåhandstävlingar är okänt. Det kan mycket väl ha varit en influens från friidrotten. På den tiden (bland annat vid OS i Stockholm 1912) tävlande man t ex i spjut genom att kasta med så väl bästa som sämsta hand och lägga ihop resultaten. Den 13:e mars 1910 vinner Magnus Cleve som första AIK:are en individuell tävling i andra tävlingen om "Regina Kägelsalongs Vandringspris", bästa hand, genom att slå 353 på sina två serier. En månads senare, den 17:e april, hemför Einar Fernström, Cleve och Arvid Ekholm AIK:s första lagseger genom att en inteckning i Hotell Reginas Vandringspris på 816 poäng. Men huvudtävling denna dag var den första damtävlingen som vanns av fröken Stella Thörnblad på 306 poäng. En slagning som var bättre än vad någon herre lyckades prestera i lagtävlingen. Om denna tävling och om AIK:s lagseger kunde man läsa på första sidan i Dagens Nyheter nästföljande dag.

Något organiserat seriespel mellan klubbarna förekom inte under 1910-talet. Däremot spelades många andra typer av tävlingar. De absolut vanligaste så kallade allmänna tävlingar (öppna för alla) gällde något vandringspris t ex Hotell Reginas Vandringspris, Regina

Kägelsalongs Vandringspris, Bankir Nils Asps Vandringspris med flera. Ofta var man tvungen att vinna tävlingen tre gånger utan ordningsföljd för att därigenom ta vandringspriset för alltid. Det var företag men även privatpersoner som skänkte dessa fina och dyrbara priser i form av pokaler, ofta i silver. Även konstföremål av mer eller mindre kända konstnärer förekom bland annat Klotets Genius av Karl Ro och En Kägelspelare av Karl Ede. En klassisk tävling som det skrevs mycket om var Bankir Nils Asps tävling som spelades för första gången 1912. Först spelade alla två serier, en serie med sämsta hand och en med bästa hand. De tolv bästa gick vidare och spelade ytterligare två serier och de sex med högsta totala resultat på dessa fyra serier gick vidare. De sex kvarvarande spelade nu ytterligare två serier och de tre bästa gick till final över två serier. Segrade gjorde den som hade det högsta resultat på de totalt åtta serierna. 1915 tog Einar Fernström, AIK hand i vandringspriset i och med att han då vann tävlingen för tredje gången. Man spelade även vänskapsmatcher mot andra klubbar och det verkar som man bestämde regler från gång till gång t ex när det gällde antal spelare per lag, antal serier, skulle man räkna alla spelare eller endast t ex de 12 bästa av totalt 15. Dessutom verkade tävlingar inom klubben, så kallade klubbävlingar, varit ofta förekommande. Man satte ofta upp vandringspris som medlemmarna spelade om. Första halvan av 1910-talet var bästahands- och tvåhandstävlingar ungefär lika vanliga. Fram till 1915 var de allmänna tävlingarna över två serier med undantag av Bankir Nils Asps Vandringspris. 1915 spelades den första tävlingen á fyra serie, bästa hand. Från och med nu blev bästahandstävlingarna allt vanligare på tvåhandstävlingarnas bekostnad. Den 9:e mars 1929, med sex deltagare, spelades på Fenix sannolikt den sista tvåhandstävlingen i Sverige i och med att Clas Hedin, KKH vann fröken Welanders Vandringspris för alltid. Detta vandringspris sattes upp 1915. Enligt Bowlaren var det ingen som sörjde över att detta var sista tvåhandstävlingen.

1916 och 1917, innan bildandet av Göteborgs och Stockholms Bowlingförbund, spelades fem stadsmatcher mellan Göteborg och Stockholm om Göteborgs Aftonblads Vandringspris. Man spelade med fyra st 3-mannalag (fem i de sista matcherna), två serier. Stockholm ställde upp med klubbtag med Göteborg plockade ihop sina fyra lag med spelare från olika klubbar. Första matchen spelades den 23:e februari 1916 i Arkaden, Göteborg. Segrade gjorde Göteborg I på 969 poäng, endast en pinne före AIK. Andra matchen spelades den 16 april på Regina och AIK segrade på 1044. Den 15:e april 1917 vinner Göteborg hemma. Fjärde matchen spelades den 17:e maj på Regina med AIK återigen som segrare åt Stockholm. Den femte och avgörande matchen spelades i Göteborg den 2:a december 1917. Göteborg I vann och Göteborg tog därmed hand om vandringspriset. Under perioden mars 1918 till november 1922 spelades det tio stadsmatcher mellan Stockholm och Göteborg som gällde tävlingen om Svenska Dagbladets Vandringspris. De spelades varannan gång i Stockholm respektive Göteborg. Stockholm vann sex gånger och tog därigenom hem vandringspriset.

Tävlingsregler

De två första åren var bowlingen mer nöje och ”geschäft” än sport enligt NTFI. 1912 tog Oscar Hedblom alias Broder Bowling över som Salongschef på Regina och han anses vara stark bidragande till att bowlingen blev erkänd som en idrott i Sverige. Nu blev det ordning och reda bland annat när det gäller tävlingsregler och det arrangeras från och med nu många öppna tävlingar. Tidigare dominerade klubbävlingar. 1913 anges det att klotet man spelar med har två hål, ett för tummen och ett för långfingret. Troligtvis spelade de flesta med rakslag och 3-stegsansats. Tvåhålsklot var vanliga i Sverige ända fram till början av 1960-talet då trehåls-kloten visade sig effektivare i och med att man gick över till maskinresning, omslipning av banorna, tyngre kaglor och nya typer av banolja. Detta gällde även raklaget och trestegsansatsen som nu ersattes av skruvslag och fyrstegsansats. I början var det kanske salongsföreståndaren tillsammans med klubbarna som bestämde tävlingsregler. Från 1914

finns en beskrivning: *"Vid lika resultat i en två handstävling så vinner den som har bäst resultat med sämsta hand. Vid lika poäng övriga tävlingar vinner den som har haft flest 'spares', är de lika vinner den med minst antal 'strike'.* NTFI uppmanade även bowlarna att sluta dricka punsch och röka cigarr. Regina delade i samband med säsongsavslutning i maj ut medaljer till de som vid träning eller tävling gjort bra slagningar. Säsongen 1913/14 krävdes det minst 280 poäng för att erhålla guldmedalj för bästa hand en serie och det var sex stycken som lyckades. För guldmedalj på sämsta hand krävdes det minst 250 poäng vilket dock ingen klarade. Redan nästföljande säsong skärptes kraven: 300 poäng på bästa hand respektive 280 på sämsta hand för guldmedalj. När det gällde tävlingarna om vandringspriserna bestämde ofta den som skänkte priset tävlingsformen, det vill säga antal serier, bästahands- eller tvåhandstävling, antal in-teckningar för att erövrå priset för alltid, etc.

Vilken var Sverige första bowlingklubb?

Allt pekar på att RK09 (Regina Klubben af 09) bildades den 3:e december 1909 och att AIK startande sin bowlingverksamhet 1910 - troligtvis den 10:e februari. Det innebär i sådant fall att det finns tre kandidater kvar till titeln som Sveriges första bowlingklubb:

- 1) **KKR** - Kägelklubben Rekord
- 2) **KKK** - Kägelspelarnas Kägelklubb (ej att förväxlas med Kägelklubben Kulan som bildades den 4/11 1918)
- 3) **NMK** - Ned Med Käglorna

Alla tre klubbarna har enligt Pontus Biörcks sammanställning flera spelare med i Sveriges första bowlingtävling den 14:e november 1909 och tillsammans med RK09 ställde de upp i den första lagtävlingen den 11:e december samma år. Men vilken av dessa klubbar bildades först? KKR existerar fortfarande och enligt en representant finns protokollet kvar från bildandet den 28/9 1909, alltså två veckor innan Regina Kägelsalong öppnade. KKR bildades då som en kägelklubb men enligt ett mötesprotokoll per den 23:e december samma år beslöt man att "bilda en särskild afdelning inom klubben för American Bowling". Enligt DN den 15:e november 1909 var KKK nybildad utan att precisera datum. NMK omnämns flera gånger i DN och SvD i samband med de första tävlingarna som spelades på Regina men jag har inte hittat några uppgifter som anger när NMK bildades. Jag tror att NMK liksom KKK bildats före den första tävlingen men jag inte lyckats komma fram till vilken av dem som bildades först. Så jag har inte lyckats besvara frågan om vilken klubb som kan göra anspråk på att vara Sveriges första bowlingklubb. KKR torde ha bildats före både NMK och KKK men bildades inte som en bowlingklubb så därför kanske man kan anse att NMK eller KKR bör tituleras Sveriges första bowlingklubb.

Tilläggas kan att NMK och KKK inte blev så långlivade. Sista gången någon representerade NMK var i slutet av 1913 och för KKK:s del var det i början av 1914. I början av 1940-talet upphör de sista noteringarna i Bowlaren om RK09 och KKR lämnade både Stockholms och Svenska Bowlingförbundet på 1970-talet. KKR existerar fortfarande i form att ett antal herrar som träninra bowing en gång i veckan i Birka Bowling. Det innebär att AIK är Sveriges äldsta aktiva bowlingklubb i och med att de klubbar som bildades 1909 och 1910 inte existerar längre. Näst äldst efter AIK är KAP (står för Kägelklubben Akta Påkarna enligt Bowlaren, dock är uppgiften inte officiellt bekräftad) som bildades den 20:e mars 1912. Därefter kommer KKT (Kägelklubben Träff) som bildades den 5:e november 1913. Troligtvis är AIK även Europas och världens äldsta bowlingklubb! Redan 1905 öppnades en bowlingsalong med två banor i Paris. Efter vad jag erfar var Regina första bowlingsalongen i Europa med undantag för de som fanns i Paris fram till första världskriget. Det var först på 1920-talet som andra nationer i Europa började spela bowling, bland annat Tyskland, Holland och Finland. Det innebär AIK Bowling bör kunna tituleras Europas äldsta bowlingklubb. Men vem är äldst i världen? Jo, sannolikt kan AIK Bowling även göra anspråk på denna titel. Bowlingen

kommer som bekant från USA där den uppstod kring 1850-talet. När det gäller klubbar förekommer inte samma föreningsverksamhet som i de nordiska länderna. I USA bildar man lag inför varje säsong bestående av släktingar, vänner, arbetskamrater etc. På 1960-talet försökte man införa ett seriesystem liknande det vi har i Sverige men det blev ingen succé och redan efter några år gav man upp. Det finns alltså i princip inte några bowlingklubbar i USA.

Författare: Thomas Andersson